

УДК 379.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-2-21>

Наталія КУРАХ,

orcid.org/0000-0002-2504-4902

кандидат філологічних наук, доцент,
в.о. завкафедри німецької філології
Ужгородського національного університету
(Ужгород, Україна) *nkurakh@gmail.com*

Олена ПОНОМАРЕНКО,

orcid.org/0000-0003-1661-2151

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Україна) *elena14.ponomarenko@gmail.com*

Юлія ШУЛЬЖЕНКО,

orcid.org/0000-0002-7659-6002

старший викладач кафедри перекладу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
(Кременчук, Україна) *yulia.shulzhenko@gmail.com*

СИТУАТИВНИЙ ПІДХІД У МЕТОДИЦІ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

У статті представлено ситуативний підхід у методиці формування граматичної компетентності у навчанні англійської мови. Мета розвідки полягає в тому, щоб дати детальний опис ситуативного підходу – його визначення, деякі класифікації та переваги – для того, щоб забезпечити краще розуміння цього широко використовуваного підходу у навчанні студентів граматиці. У статті висвітлюється питання доцільності застосування ситуативного підходу на заняттях з англійської мови для підвищення ефективності англомовної підготовки студентів. Авторами розглядається сутність ситуативного підходу та практична ефективність його застосування, а також наведені приклади вправ, що застосовуються на заняттях з англійської мови для студентів. Авторами запропоновано три етапи формування граматичної компетентності студентів: ознайомчо-підготовчий, стандартизуючий та варіативно-ситуативний. На першому етапі студенти знайомляться з новою граматичною темою і з новим навчальним матеріалом. Другий етап спрямований переважно на формування автоматизмів, які забезпечують стабільно правильне і стійке вживання у мові досліджуваних граматичних структур студентами. На третьому етапі відбувається творче використання засвоєного матеріалу в мовній діяльності. Зроблено висновок, що ситуативний підхід підвищує ефективність англомовної підготовки студентів, мотивує їх до самостійного поглиблення знань з англійської мови, спонукаючи до пошуку необхідної інформації, розвиває аналітичне мислення. Застосування ситуативного підходу на заняттях з англійської мови сприяє формуванню граматичної компетентності студентів та розвитку мовленнєвих навичок, монологічного та діалогічного мовлення. Важливим у застосуванні ситуативного підходу вважаємо зміцнення та поглиблення міжпредметних зв'язків, розвиток аналітичного стратегічного мислення, здатність вирішувати проблеми й робити раціональні висновки.

Ключові слова: варіативно-ситуативний етап, граматична компетентність, ознайомчо-підготовчий етап, ситуативний підхід, стандартизуючий етап.

Nataliya KURAKH,
orcid.org/0000-0002-2504-4902
PhD in Philology, Associate Professor,
Acting Head of the Department of German Philology
Uzhhorod National university
(Uzhhorod, Ukraine) nkurakh@gmail.com

Olena PONOMARENKO,
orcid.org/0000-0003-1661-2151
PhD in Philology,
Senior Lecturer at the Department of Translation
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
(Kremenchuk, Ukraine) elena14.ponomarenko@gmail.com

Yuliia SHULZHENKO,
orcid.org/0000-0002-7659-6002
Senior Lecturer at the Department of Translation
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
(Kremenchuk, Ukraine) yulia.shulzhenko@gmail.com

SITUATIONAL APPROACH IN THE FORMATION OF GRAMMATICAL COMPETENCE

The article presents a situational approach in the method of forming grammatical competence in the English language. The aim of the exploration is to give a detailed description of the situational approach – its definition, some classifications and advantages – in order to provide a better understanding of this widely used approach in teaching grammar to students. The article highlights the feasibility of using a situational approach in English language classes to increase the effectiveness of English language training of students. The authors consider the essence of the situational approach and the practical effectiveness of its application, as well as examples of exercises used in English classes for students. The authors proposed three stages of forming students' grammatical competence: introductory-preparatory, standardizing, and variable-situational. At the first stage, students get acquainted with a new grammatical topic and new educational material. The second stage is mainly aimed at the formation of automatisms, which ensure stable, correct and stable use of the studied grammatical structures in the language by students. At the third stage, there is a creative use of the learned material in language activity. It was concluded that the situational approach increases the effectiveness of English language training of students, motivates them to independently deepen their knowledge of the English language, encourages them to search for the necessary information, develops analytical thinking. The use of a situational approach in English language classes contributes to the formation of students' grammatical competence and the development of speaking skills, monologic and dialogic speech. We consider the strengthening and deepening of interdisciplinary connections, the development of analytical strategic thinking, the ability to solve problems and draw rational conclusions to be important in the application of the situational approach.

Key words: variable-situational stage, grammatical competence, familiarization-preparatory stage, situational approach, standardizing stage.

Постановка проблеми. Навчання іноземної мови носить діяльнісний характер, оскільки мовленнєве спілкування здійснюється за допомогою мовної діяльності, яка слугує для вирішення завдань в умовах соціальної взаємодії людей, що спілкуються. Орієнтиром у створенні навчання служать природні мовні ситуації, а основним засобом вправи, що закріплюють необхідний мовний матеріал (конструкції, слова, висловлювання), і навчальні мовні ситуації, тобто завдання, що моделюють життєві обставини. Формування умінь іншомовної комунікації не можна здійснити без засвоєння граматики та лексики мови, що вивчається, і одним з її аспектів є комунікативно-

ситуативний підхід до навчання граматики. Комунікативна методика передбачає навчання граматики на функціональній та ситуативній основі. Це означає, що граматичні явища вивчаються і засвоюються не як «форми» і «структури», а як засоби вираження певних думок, відносин, комунікативних намірів та введення їх у мовний досвід.

Досягнення цієї мети більшою мірою стає можливим за умови зближення процесу навчання з реальною комунікацією на основі використання різних ситуацій спілкування. У цьому контексті ситуативний підхід у навчанні є найбільш оптимальним для формування у студентів основ міжкультурної компетенції.

Ситуативний підхід у навчанні іноземній мові у широкому розумінні є сукупністю обставин, що викликає необхідність звернення до промови з метою впливу однієї людини на інших людей у процесі діяльності, а у вузькому як спеціально створені умови, обставини, система взаємовідносин співрозмовників з метою навчально-виховного впливу на студентів під час здійснення мовних дій іноземною мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Передумови для формування методичних засад навчання комунікативної граматики розроблялися зарубіжними та вітчизняними методистами у рамках комунікативного підходу у навчанні іноземної мови (Д. Бірд (Byrd, 2014), Г. Мешко (Мешко, 2010)), сутності мовної комунікації (Ф. Кортеген (Korthagen, 2016), О. Яшенкова (Яшенкова, 2010)); методики навчання іншомовної мовленнєвої діяльності (С. Бурнс (Bourns, 2014), О. Тарнопольський (Тарнопольський, 2006)).

Ситуативний підхід передбачає занурення студента в мовний процес, а комунікативні завдання забезпечують більш природне середовище для володіння іноземною мовою, і формування граматичної компетенції стає невід'ємною складовою формування у студентів комунікативної компетенції загалом, що відзначається низкою зарубіжних дослідників (Day (Day, 2006); Raven (Raven, 2001); Rickheit (Rickheit, 2001); Spodark (Spodark, 2000); Widdowson (Widdowson, 2000)).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, у вітчизняній методичній літературі ситуативний підхід розглядається в основному для розвитку комунікативної компетенції усного мовлення, натомість його граматичний аспект недостатньо розроблений.

Формулювання цілей статті. Мета розвідки полягає в тому, щоб дати детальний опис ситуативного підходу – його визначення та переваги – для того, щоб забезпечити краще розуміння цього широко використовуваного підходу у навчанні студентів граматики.

Виклад основного матеріалу. Зближенню процесу навчання іноземної мови та ситуації реальної комунікації може сприяти моделювання реальної ситуації спілкування за допомогою використання ситуативного методу. Ситуація є умовою розвитку мовного вміння, зокрема вона використовується для формування граматичних компетентностей, зокрема у рамках діалогічного мовлення. При цьому студенти навчаються формулювати запит інформації; задовольняти цей запит; повідомляти інформацію з метою її подальшого обговорення; уточнювати інформа-

цію; висловлювати оцінні судження (Тарнопольський, 2006). Для формування діалогічних умінь використовуються ситуації різного типу і виду, наприклад: соціально-статусних взаємовідносин, рольових взаємовідносин, взаємовідносин спільної діяльності, моральних відносин.

Навчально-мовленнєві ситуації як засіб формування основ граматичної компетенції повинні:

- відповідати вимогам освітньої програми;
- забезпечувати комунікативну спрямованість у формуванні діалогічних умінь студентів із використанням певних граматичних структур;
- мати культурологічну спрямованість, що виявляється в наявності мовного матеріалу, який відображає елементи культури країни мови, що вивчається (Korthagen, 2016).

Використання ситуативного підходу у навчанні передбачає можливість наближення спілкування на занятті до умов природної комунікації. Це забезпечує практичну спрямованість навчання та дозволяє студентам перенестись на якийсь час в іншу культуру, відчутти на власному досвіді особливості поведінки іншої нації. Саме тому використання ситуацій на уроці англійської мови для формування основ граматичної компетентності спрямоване, крім того, і на формування міжкультурної компетенції.

Особливістю формування граматичних навичок у цьому разі є включення у зміст традиційно досліджуваного лексичного матеріалу, що відбиває особливості повсякденної культури, звичаїв і звичок носіїв мови, і навіть мовних зразків у найбільш типових ситуаціях спілкування, певних граматичних структур.

Знайомство з новою граматичною темою, отже, і з новим навчальним матеріалом, відбувається на ознайомчо-підготовчому етапі, тому й повідомлення необхідних знань слід здійснювати у межах цього етапу. Таким чином, перший етап формування граматичних компетентностей розглядається нами як перший ступінь, де відбувається «закладання» основ граматики. На першому етапі необхідно осмислити граматичне явище, усвідомити його зміст, форму та вживання.

Ознайомлення з новим навчальним матеріалом для продуктивного засвоєння здійснюється у навчально-мовленнєвих ситуаціях (Widdowson, 2000). Цьому етапу відповідають такі вправи:

- Порівняйте вживання ... у таких ситуаціях і скажіть, за якою ознакою вони протиставлені.
- Порівняйте ситуації, знайдіть загальне та відмінне у значенні граматичних форм.
- Скажіть, які з наведених речень не мають сенсу у таких ситуаціях.

- Наведені ситуації допускають різне граматичне оформлення. Поясніть різницю між наведеними тут варіантами.

- Визначте значення граматичної форми у наведених ситуаціях. Вкажіть ситуації з наведених нижче, у яких може бути використана дана граматична структура.

- Змініть ситуацію таким чином, щоб можна було використати протилежну за значенням граматичну структуру.

Другий етап – стандартизуючий – спрямований переважно на формування автоматизмів, які забезпечують стабільно правильне і стійке вживання у мові граматичних структур, що вивчаються. Основний зміст цього етапу – вправи, які формують жорсткість навичок, спрямованих на оволодіння формою та функцією граматичних явищ.

Суто тренувальні вправи не спонукають до комунікації. Однак, відпрацювання окремих елементів, граматичних структур – це обов'язковий етап оволодіння мовою. Навчання граматичної сторони мовлення, пов'язане з формуванням відповідних автоматизмів, здійснюється через такі тренувальні вправи: імітаційні; повторювальні; трансформаційні; підстановочні; вправи ігрового характеру (Rickheit, 2008).

Імітаційні вправи можна побудувати на одноструктурному чи опозиційному граматичному матеріалі. Граматична структура в них задана, її слід повторити без змін:

- Підтвердьте, що висловлювання вашого співрозмовника відповідає дійсності.

- Запевніть товариша, що в діях Н., якого він хвалить, немає нічого дивного.

- Запевніть співрозмовника, що він помиляється.

- Промовте одну й ту саму фразу голосно, тихо, швидко, задумливо, іронічно.

- Висловіть подив, впевненість щодо висловлювання вашого товариша.

Підстановочні вправи використовуються для закріплення граматичного матеріалу, вироблення автоматизмів у використанні граматичної структури в аналогічних ситуаціях:

- Складіть речення за зразком, замінюючи підпис до кожного малюнка одним словом.

- Порадьте другові подивитися фільм (прочитати книгу, розповідь, журнал), який вам сподобався (наказовий спосіб).

- Розкажіть про ..., використовуючи таблицю підстановки (логічно-синтаксична схема, різні типи сурядних та підрядних речень).

- Запитайте, як зробити... (питальні речення різного типу).

- Перевірте, чи добре знають ваші товариші, де знаходяться / розташовані різні речі (локальні прийменники).

Трансформаційні вправи:

- Розкажіть, що ви не зробили вчора, але зробили сьогодні.

- Подивіться на незавершений малюнок та висловіть припущення про те, що не встиг намалювати художника.

- Прореагуйте на такі пропозиції, вживаючи вивчені дієслівні (граматичні) форми.

- Поясніть, чому ви не зможете відвідати товариша, використовуючи при цьому необхідні граматичні форми.

- Дізнайтеся у товариша, де (коли, чому) відбулися події, про які йдеться (минулий час).

- Уточніть, коли відбуваються ці події (теперішній час).

- Поділіться один з одним новиною (враженнями про літні канікули) (минулий час).

- Намалюйте квартал міста (будинки, квартири, кімнату) та припустіть, хто в ньому житиме (майбутній час).

- Змініть ситуацію так, щоб можна було використовувати іншу граматичну форму (неозначено-особові речення – пасивний стан).

Вправи ігрового характеру наближають процес активізації граматичного матеріалу до умов реального спілкування (Bourns, 2014):

- Перевірте, чи ви уважні. Скажіть, які предмети оточують вас, скільки їх, де вони розташовані.

- виправте співрозмовника, який коментує свої дії або якісь події і все плутає.

- Назвіть форми 5-6 неправильних дієслів. Правильне виконання завдання буде вам вхідним квитком на концерт (музей, театр).

Крім цього, необхідно розвивати навички спонтанної комунікації відповідно до потреб ситуації, а для цього потрібна система комунікативно-орієнтованих вправ (Byrd, 2014). Комунікативно-орієнтовані завдання для відпрацювання граматичних правил викликають інтерес студентів та залучають до активної участі у їх виконанні. Цікава тема завдання, обговорення якоїсь важливої проблеми чи навчальна гра формують внутрішню мотивацію студентів.

У результаті використання комунікативно-орієнтованих завдань вони опановують способами практичних дій з граматичним матеріалом і інтегрують їх у мовлення у вигляді постановки питань, пояснення, в оповіданнях, вираженні думок, висловлювання ідей. Ці прийоми значно сприяють вирішенню навчальних завдань.

Найбільший інтерес представляє третій етап – варіативно-ситуативний, на якому відбувається творче використання засвоєного матеріалу в мовній діяльності. Третій етап формування основ граматичних компетентностей співвідноситься, на наш погляд, з таким етапом розвитку комунікативних умінь, який традиційно розглядається в методиці як репродуктивно-продуктивний або продуктивний етап. Це певний період навчання, що передбачає використання мовних вправ – ситуацій, які спрямовані на те, щоб дати можливість студентам, які вивчають англійську мову, спробувати свої сили у спілкуванні іноземною мовою та застосувати всі навички та вміння, сформовані під час навчального курсу.

Розглянемо застосування ситуативного підходу для формування граматичних компетентностей на прикладах деяких вправ.

1. Ця вправа універсальна у тому сенсі, що спрямована на формування будь-яких граматичних конструкцій. Після пояснення нової граматичної теми, коли студенти починають виконувати вправи, поділіть їх на дві групи. Кожна група отримує різні завдання. Після цього перегрупуйте студентів у пари. Студенти із групи А виконують завдання групи Б і навпаки. Студенти з кожної групи виступають у ролі викладача, адже вони вже знають правильні відповіді, і виправляють свого партнера. Ви можете моніторити виконання завдань, по черзі приєднуючись до кожної групи. Так, студенти вживаються у ролі викладача англійської мови, з одного боку, і тренують граматичні структури, з іншого.

2. Ця вправа підійде для практики герундія та інфінітиву. Кожен студент обирає собі питання та відповідає на нього. При цьому необхідно замінити ключове слово або фразу у відповіді на абсолютно інше, що не стосується теми питання. Інші студенти повинні здогадатися, про що йшлося. Ключовими словами можуть бути імена відомих людей, назви стихійних явищ, історичних подій, які студенти будуть використовувати у своїх відповідях.

3. Цікавий спосіб розібратися з підрядними реченнями умови та розвинути креативність – поговорити про нереальні ситуації та їх результати. Студенти мають дати відповіді на запитання, наприклад, що сталося б, якби... а) птахи зміли говорити? б) люди зміли літати? в) людина мала б абсолютну пам'ять? г) всі говорили б однією мовою? Придумайте більше таких ситуацій і разом поміркуйте.

4. Серед студентів популярна гра «Амнезія». За її умовами студентам на лоб прикріплюються папірці з іменами відомих особистостей. Вони, ставлячи питання, повинні вгадати, хто вони. Таким

чином, можна тренувати побудову питань та відповідей на них, й вивчати та закріплювати вокабуляр для опису зовнішності та характеру, звичок.

5. Однією з найскладніших для розуміння граматичних тем для студентів є часи англійського дієслова – тема важлива, не проста, постійно викликає багато питань. Скільки б не повторювали теорію питання, студенти часто сумніваються у виборі часу дієслова в тому чи іншому реченні. Тому застосування творчих граматичних вправ на заняттях з англійської мови на цю тему сприятиме кращому розумінню граматичного матеріалу та його засвоєнню у захоплюючому творчому форматі. На закріплення минулого доконаного часу (The Past Perfect) можна виконати таку вправу: вгадати успішну ділову людину за реченнями, які стосуються її біографії, у яких використані дієслова у доконаному часі. Студенти читають текст англійською мовою, намагаються здогадатися, про кого йдеться. Після цього, використовуючи минулий час, вони складають свої речення стосовно біографії іншої відомої людини за цим зразком.

6. Метою наступної ситуативної вправи є тренування та закріплення простого минулого англійського дієслова. Студентам пропонується взяти інтерв'ю у якоїсь відомої особи і розпитати її про те, як вона досягла успіху. В інтерв'ю можна використовувати тільки простий час (The Past Simple).

7. Для цієї вправи потрібно намалювати футболку, ромашку або авто, а в них різні дати, імена або інші слова. Усі ці слова є відомостями про одного зі студентів. Інші студенти мають вгадати, що означають усі ці слова. Наприклад, «25, London, tennis etc.» Студенти повинні ставити запитання, намагаючись відгадати, що означають ці дані: «Is your birthday on the 25th of May? Have you studied in London? Do you like playing tennis? etc». Ця вправа тренує навички побудови питань та сприяє ближчому знайомству між студентами в групі.

Використовувані під час цього етапу навчання ситуації припускають самостійне орієнтування в обставинах, вибір комунікативних стратегій та їх творчу реалізацію з урахуванням наявних нових граматичних навичок і умінь. Це ситуації, які дають можливість наочно відчути свої можливості, побачити результати навчання. Навчання граматиці із застосуванням ситуативного підходу може вивчатися на матеріалі говоріння, читання, аудіювання та письма.

Висновки. Формування основ граматичної компетентності студентів передбачає певну послідовність навчальної діяльності викладача, яка будується відповідно до виділених етапів і ґрунтується на використанні ситуативних

мовних вправ, що дозволяють забезпечити ціле-спрямоване та поступове оволодіння знаннями, навичками та вміннями, необхідними для повноцінного розвитку здатності спілкуватися.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у дослідженні застосування ситуативного підходу у методиці формування лексичної компетентності у навчанні англійської мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bourns S.K., Melin C. The foreign language methodology seminar: Benchmarks, perceptions, and initiatives. *ADFL Bulletin*. 2014. № 43(1). Pp. 91–100.
2. Byrd D.R. Learning to Teach Culture in the L2 Methods Course. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*. 2014. № 11(1). Pp. 76–89.
3. Day J., Krois-Linder A. *International Legal English*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 290 p.
4. Korthagen F. A. J. Pedagogy of Teacher Education. In J. Loughran, M. L. Hamilton (Eds.), *International Handbook of Teacher Education*. 2016. Pp. 311–346.
5. Raven J., Stephenson J. Competence in the Learning Society. New York : Peter Lang, 2001. P. 253-274.
6. Rickheit G., Strohner H. *Handbook of Communication Competence*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2008. 540 p.
7. Spodark E. Pedagogical Applications for the Single Computer Teaching Station : A Case Study. *Computer Assisted Language Learning*. 2000. Vol. 13, № 3.
8. Widdowson G. *Teaching Language as Communication*. Oxford University Press, 2000. 168 p.
9. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 200 с.
10. Тарнопольський О.Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посіб. Київ : Інкос, 2006. 247 с.
11. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

REFERENCES

1. Bourns S.K., Melin C. The foreign language methodology seminar: Benchmarks, perceptions, and initiatives. *ADFL Bulletin*. 2014. № 43(1). Pp. 91–100
2. Byrd D.R. Learning to Teach Culture in the L2 Methods Course. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*. 2014. № 11(1). Pp. 76–89
3. Day J., Krois-Linder A. *International Legal English*. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 290 p.
4. Korthagen F. A. J. Pedagogy of Teacher Education. In J. Loughran, M. L. Hamilton (Eds.), *International Handbook of Teacher Education*. 2016. Pp. 311–346
5. Raven J., Stephenson J. Competence in the Learning Society. New York : Peter Lang, 2001. P. 253-274
6. Rickheit G., Strohner H. *Handbook of Communication Competence*. Berlin, New York : Walter de Gruyter, 2008. 540 p.
7. Spodark E. Pedagogical Applications for the Single Computer Teaching Station : A Case Study. *Computer Assisted Language Learning*. 2000. Vol.13, № 3
8. Widdowson G. *Teaching Language as Communication*. Oxford University Press, 2000. 168 p.
9. Meshko Gh.M. Vstup do pedagoghichnoji profesiji : navch. posib [Introduction to the teaching profession: education. manual]. Kyjiv : Akademvydav, 2010. 200 s. [in Ukrainian]
10. Tarnopoljskij O.B. Metodyka navchannja inshomovnoji movlennjevoji dijalnosti u vyshhomu movnomu zakladi osvity: navch. posib [Methodology of teaching foreign language speech activity in a higher language institution of education: teaching. manual]. Kyjiv : Inkos, 2006. 247 s. [in Ukrainian]
11. Jashenkova O.V. Osnovy teoriji movnoji komunikaciji: navch. posib [asics of the theory of language communication: teaching. manual]. Kyjiv : VC «Akademija», 2010. 312 s. [in Ukrainian]